

Rapport om Århus Kommunes Havbade

INDHOLD

Havbadenes historie	1
Badeanstaltnes historie i Europa og Århus	5
De kommunale havbadeanstalter skal renoveres	6
Havbadning - en voksende idrætskultur	7
Inspirationseksempler	8
Fremtidsperspektiver for Den Permanente og Ballehage	14
Anbefalinger	
Ballehage Havbad	17
Den Permanente Badeanstalt	20
En ny badestrand	24
Sammenfatning og konklusioner	26

Forsidebillede:
Arkitekt Thorkild Rye Andersen

HAVBADENES HISTORIE

1700-tallet

Det var englænderne, som i 1735 formelt anerkendte havbadenes positive effekter og etablerede en egentlig badeanstalt ved Brighton. Initiativet faldt sammen med den ændrede opfattelse af civilisation og natur i 1700-årene, som enklest kom til udtryk i filosofen Rousseaus slagord: Tilbage til naturen. Geometrisk anlagte barokhaver blev ændret til landskabshaver med arrangeret natur, hvor snoede gange, templer, grotter og lysthuse, skulle sætte betragteren i den rette romantiske stemning. Men frem for alt skete der i de samme år en hastig udvikling af naturvidenskaberne. Man gjorde en række nye opdagelser på sundhedsområdet. Mellem disse var betydningen af frisk luft, mineraler og vitaminer. Det ledte til ideen om at nedsænke kroppen i salt havvand som led i en opbyggelig sundhedskur. Et havbad var ren wellness, svømmesporten som fritidsaktivitet blev først introduceret godt 100 år senere.

1800-tallet

Ved starten på 1800-årene var der flere badesteder i England med Brighton som det førende. Svenskerne var først i norden med et Havbad ved kurstedet Gustavsberg i 1781. I Tyskland forsøgte man sig først med ferskvandsbade i floderne, men kort før 1800 etablerede man havbade ved de senere kendte kursteder Bad Doberan og Heiligen-damm ved Østersøen og på den frisiske ø Norderey ved Nordsøen.

De første danske havbade

Det første danske havbad blev åbnet i 1819. Det var Wilhelminebadet i Wyk på øen Føhr, blev besøgt af kongefamilien og tidens overklasse. Man badede fra lukkede badevogne, ganske malende beskrevet af H.C. Andersen i 1844: Vandet i Dag plumret, der var Ebbe, meget salt. Man klæder sig af, mens Karlen til Hest med store Støvler på trækker Badehuset ud i Vandet. I 1822 tog man det første havbad i brug i København. Det var Rysenstens Søbadeanstalt, indrettet i en nedlagt fabriksbygning. De kolde havbade var blevet en populær helsebringende fornøjelse. I mange år var det forbeholdt overklassen, men i slutningen af 1800-årene fik badekulturen et almennyttigt formål med offentlige badeanstalter, som imødekom et udtalt behov for renlighed og hygiejne hos den brede befolkning. De velkendte store københavnske havbade, Københavns Helgoland fra 1885 og

Amager Helgoland fra 1910 opfyldte da også et stort folkeligt behov inden varmtbadsanstaltene og svømmehallerne blev udbredt i mellemkrigs-årene.

Fanø Kurbad blev den næste havbadeanstalt i 1851, efterfulgt af en tilsvarende på øen Sild i 1855. Så fulgte en periode, hvor vi også fik ferskvandskurbade efter fransk og tysk mønster. Klampenborg bad blev indviet i 1844, efterfulgt af Silkeborg Bad, Sæby Bad og Marienlyst ved Helsingør. Hen imod 1900 blev den jyske vesterhavskyst indtaget af de første strandliggere og her bygges store Badehoteller på Fanø, i Søndervig, Blokhus, Løkken, Hornbæk og på Skagen. Havbadene foregik fra badevognene og tømmerflåder med små bræddebeklædte badehuse, hvori man uset for omverdenen kunne dyppe sin krop ned i det kolde vand. Badekulturen udviklede sig til det vi i dag kender med solbad og havbad fra stranden, men stadig med udgangspunkt i de store badehoteller. Det mondæne badeliv holdt stand indtil mellemkrigsårene. Da havde den folkelige sommerhuskultur holdt sit indtog. Det medførte at bade-gæsterne uden videre slog sig ned i klitterne og udkonkurrerede hotellernes forretningskoncept.

Badeanlæggene var næsten alle udført i trækonstruktioner på nedrammede pæle. De kunne modstå almindeligt stormvejr, men hvert forår måtte de repareres for de skader efterårsstormene havde forvoldt. Ingen af dem kunne imidlertid modstå den orkanagtige julestorm, som rasede 1. juledag 1902. Den fjernede stort set alle de pittoreske træforter, som efterhånden var dukket op udenfor de større byer. Et af de få steder, hvor man efter den forfærdelige storm valgte at genopføre havbadet efter de oprindelige tegninger og ideer, var i Varberg. Her står fortsat et fantasifuldt og velholdt maurisk badetempel, som med sin usædvanlige udformning og sjældenhed er blevet byens vartegn. Det er selvfølgelig fredet og absolut en rejse værd. De voldsomme, men knap så ekstreme storme i 1927, 1933, 1965, 1969 og 1999 medførte omfattende bygningsmæssige skader på udsatte havbade. Med de klimaændringer, der følger den globale opvarmning, er stormsikringen derfor en parameter, der skal tages med i planlægningen af et nyt havbad. Der er allerede taget visse forholdsregler i de nuværende havbade, som i modsætning til 1800-årenes anlæg er bygget på

faste moler eller skærmet bag læmoler efter bedste havnebygningsmaner.

Havbade i Århus

Århus var meget tidligt med på den nye mode. Skibsreder Bonnesen var den første der annoncerede med et badehus til fri afbenyttelse. Det skete i 1817 og badehuset lå ved stranden ud for Mindet, det vil sige mellem det nuværende BP-hus og Toldboden. Han blev fulgt af en initiativrig købmand, som i baghaven på sin ejendom, der vendte ud mod kysten fra Skolegade, opførte en beskeden havbadeanstalt. Det var en grønmalet bygning på pæle, opdelt i kamre med en badekasse til hver gæst. Dette tidlige havbad i Århus blev nedlagt i 1856 for at give plads til anlæggelsen af det første havnebassin udenfor Århus Å.

Ligesom andre steder i landet havde man nu fået et behov for at komme i havbad, ganske enkelt for at blive vasket. Der blev dannet et folkeligt aktieselskab med navnet Søbade-Anstalten. Kommunen overlod det gode initiativ en grund ved siden af trankogeriet på Grønland, og her opførte man i 1848 et havbad med møblerede venteværelser for både herrer og damer, tolv omklædningsværelser, en badeblåde og syv hestetruckne badevogne.

Badeanstalten blev i 1862 forsynet med 2 styrtebade og to badekar – selvfølgelig til koldt vand. Det var absolut en succes, skønt Århusianerne mente at den lå langt udenfor byen. I det nuværende Århus finder man stedet bag Århus Filmby og Midtkraft, hvor en buet bagside af Turbinehallen viser forløbet af den nedlagte Badevej, som førte ned til Søbade-Anstalten. Det fine anlæg blev i 1885 anmeldt til Sundhedskommissionen på grund af de uhygiejniske forhold, der skyldtes havnens udvikling. Man havde længe haft problemer med stillestående vand, tang og forurening, men udvidelser af det Gasværk, som i 1853 var placeret på Grønland, umiddelbart bag havbadet, forværedede forholdene. Kommunen overtog badeanstalten og drev den videre som offentlig badeanstalt indtil den endeligt blev nedlagt i 1885.

Netop anlægget af havnen blev fremover et problem for placeringen af byens badehuse og badeanstalter. De skulle gerne have en central placering ved friskt gennemstrømmende vand, men havnen og de tilknyttede industrier var i stor stil miljøfor-

urenere. To private badeanstalter blev placeret på Skolebakken og på den nordre havnemole som dengang endnu grænsede op til den åbne strand. De havde badeblåder med fire lukkede skure til hvert køn. Deres levetid var kort. De blev udkonkurreret af nye og større badeanstalter udenfor byen, og siden 1885 har der været havbade både nord og syd for bycentrum.

Grundlaget for Den Permanente Badeanstalt

Nord for byen var der flere private badeanstalter, hvoraf de største var badeanstalten ved Riisskov fra 1873 og en badeanstalt ud for Riisskov Badehotel. Den dominerende var imidlertid den kommunale Nordre Badeanstalt. Den var opført i 1885 og lå ved stranden lige udenfor Østbanegården. Det var en et langstrakt bygningsværk udsmykket med mauriske tagryttere på hver side af indgangene. Den stod på pæle og var opdelt i et herre og et dameafsnit. Her havde skolerne deres svømmeundervisning, og udenfor skoletid blev den i sommerhalvåret benyttet som almindeligt havbad. Den Nordre badeanstalt blev voldsomt skadet ved en storm i 1929. Alligevel vedtog man samme år at genopbygge den, formentlig på grund af den funktion den udfyldte i idræts- og svømmeundervisningen. Også denne badeanstalt blev offer for havnens udvidelser og forsvandt i begyndelsen af 1950-erne.

Nordre badeanstalt var placeret lige udenfor Østbanegården. Den stod på pæle og var opdelt i et herre og et dameafsnit. De mauriske tagryttere flankerede indgangene. Foto i Lokalhistorisk Samling.

Allerede i 1933 havde man set at der var behov for en ny og større badeanstalt. Inde i midtbyen opførtes derfor Den kommunale Badeanstalt og Svømmehal i Spanien, et for samtiden meget avanceret byggeri, udformet af Stadsarkitekt Frederik Draiby. Samtidig opførtes Århus Søbad nedenfor Sjette Fre-

Sjette Frederiks Kro set fra badebroen ca. 1920 - en årrække før Den Permanente blev bygget i 1933

deriks Kro, et stort nyklassicistisk anlæg med fælles lukket badestrand, toiletter og separate dame og herreafdelinger. Den blev indviet i 1933 og hører til det bedste fra periodens byggeri i Århus og fungerer stadig efter det oprindelige koncept. På trods af forebyggende foranstaltninger, skete der imidlertid store ødelæggelser på anlægget ved er

voldsom storm i 1965. Byrådet overvejede at nedrive resterne efter stormen, men valgte alligevel at genopbygge det meste af badeanstalten på støbte moler, så det ikke i samme grad som tidligere var udsat for altødelæggende stormskader. Det er formentlig ved denne lejlighed at den skiftede navn til Den Permanente Badeanstalt.

Overlærer K.P. Kristensen inspicerer skolesvømningen på Nordre Badeanstalt. Foto i Lokalhistorisk samling

Badebroen ud for Sjette Frederiks Kro set fra kroen, ca. 1920

Grundlaget for Ballehage

Syd for byen blev der også opført en række havbade. Først og fremmest den kommunale Søndre Badeanstalt ved Strandvejen ud for Marienlund. Den svarede til den Nordre Badeanstalt og blev på samme måde benyttet til skolesvømning. Der lå også et par andre, private badeanstalter ud for Strandvejen, bygget over samme koncept. Kort før Første Verdenskrig, blev der opført to badeanstalter på stranden ud for Dyrehaven, den nordligste del af Moesgaardskovene. Den store herregård var overtaget af Århus Kommune i 1898 og nu var der mulighed for at opfylde borgernes ønsker om at komme ud til skov og strand.

Badeanstalten Trouville fra 1910 var en umiddelbar forløber for Ballehage Søbad. Foto o. 1920 i Lokalthistorisk Samling

Især havbadet Trouville udmærkede sig. Den lå nedenfor Ørnereden og var et herligt nybarokt anlæg med tempelgavl over midtpartiet og hjørnepavilloner som afslutning på en smal bygning med omklædningskabiner. Det andet tilsvarende

Badenymfer på Søndre Badeanstalt

Omklædning på Søndre Badeanstalt

havbad lå nedenfor Varna. Desværre eksisterer ingen af dem mere. Trouville blev nedlagt i 1943 og Varnas Havbad i 1950. Forinden var Ballehage Havbad imidlertid opført i 1929. Det fungerer stadig og er senest udbygget i 1979. Det har ikke de samme æstetiske kvaliteter og trænger voldsomt til en opretning, men det er stadig rammen om to vinterbadeklubber og et stort antal badegæster i sommermånederne.

I mere end 100 år har der således været havbade både nord og syd for bymidten i Århus. To af disse eksisterer stadig og fungerer i bedste velgående og med flere medlemmer i vinterbadeklubberne end noget andet sted i Danmark. Både Den Permanente Badeanstalt og Ballehage Havbad har potentiale til en fortsat udvikling.

BADEANSTALTERNES HISTORIE I EUROPA OG ÅRHUS

Udvalgte badeanstalter

Brighton	påbegyndt 1735	
Flodbade i Tyskland	omkring 1770	
Havbadet ved Gustafsberg	opført 1781	
Østersøbadet ved Bad Doberan	opført 1790	
Nordsøbadet ved Norderney	opført 1790	
Østersøbadet ved Heiligendamm	opført 1793	
Søbadet i Wyk på Föhr, Wilhelminesøbadet	opført 1819	
Rysenstens Søbadeanstalt	opført 1825	
Helsingør	opført 1826	
Kurbadeanstalten i Klampenborg	opført 1844	
Fanø	opført 1851	
Sild	opført 1855	
Varbergs Kallbadhus	opført 1866	genopført 1903
Kurbadeanstalt i Silkeborg	opført 1897	
Kurbadeanstalt i Marienlyst	opført 1859	
Helgoland i København	opført 1885 / 1915	nedlagt 1930
Badehotel i Blokhus	omkring 1880	
Badehotel i Søndervig	opført 1884	
Badehotel i Løkken	opført 1895	
Badehotel i Skagen	opført 1899	nedbrændt 1938
Badehotel i Hornbæk	omkring 1890	
Badehotel på Fanø Nordsøbad	opført 1892	
Amager Helgoland	opført 1910	nedrevet 2004
Kurbadeanstalt i Sæby	opført 1921	nedbrændt 1926

Inde i Århus By

Skibsbygger Bonnesens Mindets nordside	opført 1817	
Købmand Jahnsens Skolegade	opført 1827	nedlagt 1856
Søbade-Anstalten a/s Grønland	opført 1848	nedlagt 1885
Warbergs Søbadeanstalt Havnens nordre mole		
Møller og Reddersens Skolebakken	opført 1866	nedlagt 1867

Nord for byen

Badeanstalt Riis Skov	opført 1873	
Nordre Badeanstalt Trøjborg	opført 1885	nedlagt o. 1950
Den Permanente Riis Skov	opført 1933	ombygget 1966

Syd for byen

Søndre Badeanstalt Strandvejen	opført 1885	nedlagt o. 1950
Trouville ved Ørnereden	opført 1910	nedlagt 1943
Varnas Badeanstalt ved Varna	opført 1913	nedlagt o. 1950
Ballehage Ballehage	opført 1929	tilbygget 1979

DE KOMMUNALE HAVBADEANSTALTER SKAL RENOVERES

På Sport & Fritids budget er der fra 2003 og i alt max. 14 år frem afsat årlige puljer til genopretning af kommunale idrætsanlæg.

Puljerne baserer sig på systematiske gennemgange ved bl.a. ingeniørfirmaet Carl Bro af de eksisterende anlægs status, og blandt de gennemgåede anlæg er også Århus Kommunes to havbadeanstalter Den Permanente Badeanstalt ved Riis Skov og Badeanstalten Ballehage syd for Varna.

Ved rådmandsbeslutning er i maj 2006 afsat 200.000 kr. til gennemførelse af nødvendige analyse- og projekteringsarbejder samt efterfølgende licitation vedrørende genopretningsarbejder på Den Permanente – og tilsvarende 50.000 kr. til Ballehage.

Det enkle koncept med få installationer er stadig gældende for havbadene. Der er ikke behov for spabad her.

Sport og Fritid ser et videre perspektiv – visionen om en idrætsrambla

Siden beslutningen om genopretning af de 2 havbadeanstalter har en ny vision set dagens lys: Visionen om en idrætsrambla. Initiativet til etablering af en idrætsrambla – forstået som en eller flere sammenhængende strækning(er) med en kæde af idræts- og motionstilbud – er udgået fra DGI og idrætten generelt, og der pågår netop nu et udredningsarbejde, hvor en arbejdsgruppe søger at nærme sig en form og et indhold, der mere præcist kan definere ramblaen. Men der er indledningsvist enighed om, at ramblaens nord-sydgående forløb mod nord passende kan tage afsæt i Den Permanente Badeanstalt og Riis Skov og mod syd i Marselisborgskovene, herunder Ballehage Badeanstalt.

De 2 havbadeanstalter har hermed fået et nyt og bredere perspektiv, og det bør efter Sport og Fritids opfattelse betyde en grundig overvejelse af den genopretningsindsats, der – jf. foran - allerede er besluttet.

Fluepapir på den Permanente Badeanstalt i 2006.

En arbejdsgruppe nedsættes

På den baggrund har Forvaltningen nedsat en arbejdsgruppe (Havbadsgruppen) bestående af:

Bygningschef Niels Marinus Poulsen,
Byggeri og Planlægning/Kultur og Borgerservice
Palle Konnerup, Administrativ leder af de kommunale idrætsanlæg Sport & Fritid.
Teknisk Serviceleder Anders Seneca Dall, Kommunale svømmehaller og –bade
Konstruktør Morten Nielsen, Byggeri og Planlægning/Kultur og Borgerservice.
Udviklingskonsulent Troels Bak, Sport og Fritid.
Tilknyttet som ekstern konsulent
Arkitekt Bue Beck

Arbejdsgruppens kommissorium

- at vurdere om visionen om en nord-sydgående idrætsrambla bør få konsekvenser for det videre arbejde med reovering/genopretning af de to havbadeanstalter
- at anskue havbadeanstaltnernes funktionalitet i lyset af de krav, fremtiden må forvente at stille til anlæg af denne type – herunder at lade sig inspirere af lignende anlæg andre steder.
- at vurdere de eventuelle begrænsninger og blokeringer, der måtte påvirke de politiske valg, når det gælder havbadeanstaltnernes fremtid.
- at fremkomme med konkrete forslag til det videre arbejde.

HAVBADNING – EN VOKSENDE IDRÆTSKULTUR

I det følgende vil Arbejdsgruppen søge at nå rundt om elementerne i kommissoriet – men den følgende rapportstruktur vil ikke nødvendigvis følge kommissoriets opbygning. Vi vil løbende referere til overvejelser, der pågår andre steder – i andre fora, typisk i arbejdsgrupper med formål der ofte ligger tæt op ad arbejdet i vores gruppe (eksempler: Arbejdsgruppen vedr. idrætsmuligheder på de nye havnearealer, Arbejdsgruppen vedr. bedre integrering af idræts- og motionsmuligheder i det offentlige rum, Arbejdsgruppen vedr. en idrætsrambla).

Havbadsgruppen vil bevare fokus på badeanstalterne, men erindre sig de øvrige beslægtede overvejelser og tiltag.

Havbadning – en voksende idrætskultur

Der er i de seneste år set en ændring i brugen af de rekreative arealer omkring byen – fra rekreation i weekends og ferier til refleksion og opladning – også i hverdagen, hele året rundt.

Badeanstalterne har oplevet en markant øget søgning på tre niveauer:

- individuel brug (badning udenfor klubregi, picnic, familiefester)
- foreningsaktiviteter (kajakpolo, beachvolley, vandpolo og vinterbadning)
- specialarrangementer (litteratur på stranden, musikarrangementer – åbne og lukkede)

Havbadene er derfor i dag - og i fremtiden - ikke bare en badefacilitet i snæver forstand, men derimod bredere ramme om en stor variation af aktiviteter, der på mange måder fusionerer kultur og natur.

Vinterbadeklubberne oplever en stor og markant fremgang i antallet af medlemmer, men parallelt hermed er der også mange borgere, der selvstændigt bruger stranden og vandet året rundt, med udgangspunkt i de eksisterende havbade. Netop fordi der er tale om individuel brug, er det svært

at kvantificere udviklingen, men tendensen er udpræget.

Det er vigtigt, at fremtidens havbade sigter efter at favne alle tre ovenstående niveauer.

Målet er at bringe borgeren til/i bugten og bugten til borgeren – og dette bør ikke nødvendigvis ske på eksklusive præmisser i form af krav om klubmedlemskab.

Følgende punkter oplever vi som væsentlige at overveje, når konturerne af fremtidens århusianske badeanstalter skal tegnes:

- Restitution, Refleksion, Ro
- Mulighed for fleksibel brug – omklædning, afslapning, brusebade, havbade – året rundt - også uden kontingent!
- Åbne (offentligt) og lukkede (klub) tilbud //betaling - ikke betaling
- Havets rekreative effekt skal udnyttes
- Rum for både den individuelle- som den organiserede bruger.
- Kønnene sammen - og kønnene adskilt
- Argumentet for også fremadrettet at sigte efter to havbade kunne være, at Ballehage også fremadrettet var "kulturfri", dvs. en stræben efter at skabe en enkel ramme om borgerens naturoplevelse på egen hånd (omklædning, brusere, badebro, enkel tømmerflåde til soldyrkning, sauna?) Den Permanente kunne derimod integrere natur og kultur, dvs åbne op for en bredere vifte af tiltag og tilbud af såvel eksklusiv/klub som offentlig karakter. Det er naturligvis vigtigt, at den eksisterende klubs ideer respekteres i videst muligt omfang. Det er byens borgere i bred forstand, der skal favnes – og det bør ikke nødvendigvis som i dag udelukkende ske ved fri entré tre sommer måneder. I dag har vi den særegne situation, at borgeren er nødt til at tegne foreningsabonnement for at få adgang til en kommunal facilitet ¾ af året.

INSPIRATIONSEKSEMPLER

I dagene 9. og 10. oktober 2006 besøgte Havbadsgruppen en række havbadeanstalter omkring Øresund, hvor der – ikke mindst på den svenske side – er en gammel tradition for havbadning.

Gruppen valgte inden for følgende muligheder i Øresundsområdet at besøge følgende badeanstalter:

- Ribersborg Kallbadhus, Malmø
- Varberg Kallbadhus
- Bjärred Salsjøbad i Lomma Kommune
- Dragør Kommunes Søbad
- Kastrup Søbad
- Københavns Kommunes Havnebad

I det følgende gennemgås de seks enheder, som arbejdsgruppen oplevede dem:

Ribersborg Kallbadhus, Malmø

Ribersborg Kallbadhus blev indviet i 1898, opkaldt efter Malmøbydelen Ribersborg. Oprindeligt var badet en selvejende institution, men på grund af økonomiske problemer overtog Malmø Kommune driften i 1966.

I 1993 ændrede Badet på ny status og blev igen en selvejende institution, der i øvrigt blev fredet i 2001.

Ribersborg – "Ribban" – i sommerudgave

Ribersborg er opbygget som en traditionel herredamebadeanstalt med badstuer til hvert køn, men – på typisk svensk maner – med et fælles cafemiljø som centrum.

Den typiske trækonstruktion er mod havet beskyttet af en kraftig bølgebryder i form af en kampestensmole. Men i øvrigt er indretningen meget lig

den, der bl.a. kendes fra Den Permanente Badeanstalt i Århus, med en række omklædningskabiner, både lukkede og åbne. Vinterbadning spiller en vigtig rolle.

De lysegrønne og svenskrøde farver går igen overalt (i baggrunden Malmøs nye vartegn, Turning Torso)

Et velholdt anlæg

Varberg Kallbadhus

At få associationer til Tusind og En Nat eller Taj Mahal ved den svenske vestkyst kan lyde selvmødigende, men det er ikke desto mindre den fornemmelse, man får, når man ser Varbergs Kallbadhus.

Koldbadanstalten blev genopført i 1903 efter en vinterstorm i 1902, der fjernede en tidligere version. 1903-udgaven blev i tidens ånd opført netop i orientalsk stil med løgkupler og det hele, men tiden tog hårdt på det usædvanlige anlæg, og i 1950'erne fjernede man al staffagen og efterlod et "funkisanlæg med stilbrydende løgkupler".

I perioden 1994-1996 førte et beskæftigelsespro-

Et af de små lukkede bassiner hvor der er god plads til vandstands-stigning...hvad der ifølge de lokale brugere dog ikke er naturligt behov for (ingen tidevandsproblemer)

jekt badeanstalten tilbage til sit 1903-look, og i dag er stedet Varbergs primære vartegn – før slottet, hvis man spørger i Varberg.

Som i Malmø er Varberg opbygget helt traditionelt (hvis man ser bort fra det arkitektoniske) med en herre- og en dameafdeling og et cafemiljø i midten.

Funktionelt er der ikke meget at hente fra selve badeanlægget i Varberg, men den usædvanlige fremtoning er en selvstændig gevinst. Vedligeholdelseskravene er store – men der er unægtelig taget højde for en havoverfladestigning!

Bjærred Saltsjøbad, Lomma Kommune

Bjærred Saltsjøbad blev indviet i 2004 og ligger i Øresund for enden af en 600 m lang bro. Igen er den centralt placerede café et charmerende samlingspunkt, men det var tydeligt, at badning for badningens egen skyld for brugerne var en afgørende begrundelse for at vandre den lange tur ad broen. Caféen lukker kl. 19, men kl. 19.30 var der masser af mennesker på vej mod aftensbadet.

Bjærred blev anvendt til havbad fra omkring år 1900, og der har over tid været flere forskellige anlæg. I det tidlige forår 1950 brændte det daværende hus imidlertid ned, og ingen forventede en renaissance for Bjærred som badeby.

Før man altså i 2004 besluttede at bygge en ny havbadeanstalt for enden af den stadig eksisterende 600 m lange bro ud i Øresund.

Når man har valgt at placere badeanlægget så langt ude i Øresund, er forklaringen den meget lave vandstand. Man skal faktisk så langt ud for at opnå en fornuftig bademulighed.

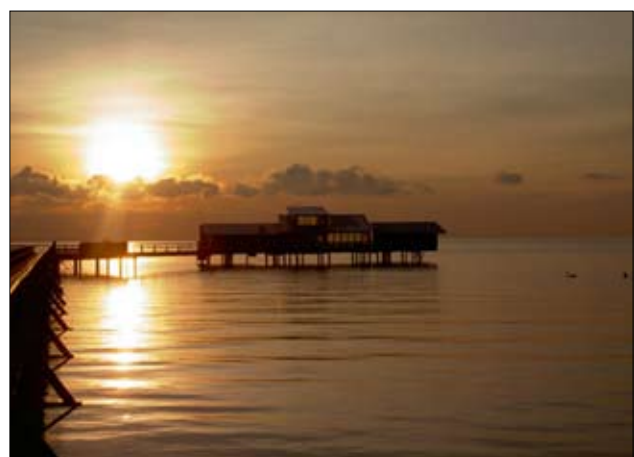
Byggeteknisk er der angiveligt taget højde for maksimal belastning fra hav og vinter i den del af Øresund - samt eventuelle kommende vandstandsstigninger. Men det er et spørgsmål, om en konstruktion alene bygget op på pæle – hvor velfunderede den end måtte være med anvendelse af moderne konstruktionsprincipper og materialer – er det rigtige valg i Århus-bugten. Kan et Bjærred-anlæg uskadt modstå vinterstorme og isskruninger af den type, man oplevede i de indre danske farvande i 1940'erne, 1980'erne og igen omkring årtusindskiftet?

Bjærreds kallbadhus består af ca. 750 m² badeplatform samt yderligere ca. 300 m² til køkken- og serveringsbygninger, omklædning og badstuer. Byggeriet er udført i siberisk lærk.

Billedpotpouriet viser meget godt, hvor smuk en

havbadeanstalt kan placeres og formes. Men Bjærred var næsten spritny og dermed ikke præget af den slid, der er typisk for denne type havbaserede anlæg. Og funktionelt svarer Bjærred helt til det, man forventer af en svensk havbadeanstalt med klart adskilte herre- og dameafdelinger. En solbadningsplatform uden for den "lukkede" badedel – der også er populær til vinterbadning – har yderligere øget stedets succes.

Dragør Søbad

Søbadet i Dragør er fra slutningen af 1800-tallet, men blev flyttet mod syd i 1933 i en version tegnet af Arne Jacobsen (en mindre kopi af Bellevue ved København). Året efter flyttede badet tilbage til den nuværende placering og blev i 1949 overtaget af kommunen fra et privat konsortium.

Dragør Kommune opførte et nyt søbad i 1976, og det var den version, arbejdsgruppen besøgte.

Badet er traditionelt opbygget med dame- og herreafdeling – og temmelig slidt. Vinterbadeklubben har ca. 300 medlemmer, der selv har opført en sauna og selv står for den løbende vedligeholdelse af den. Generelt er det klubben, der fører tilsyn med badet uden for sommersæsonen mod kommunal betaling af el, vand og varme. Det fungerer. Alle synes tilfredse. Princippet om "noget-for-noget" kendes godt fra Århus, hvor vinterbadeklubberne på samme måde leverer ydelser i et samarbejde med kommunen.

Et rigtig havbad med broer direkte mod det åbne hav. Men også med "lukkede" bassiner.

Kastrup Havbad

Kastrup Havbad er opført lige syd for Københavns Kommunes Amager Strandpark, der officielt blev indviet i 2005. Havbadet er i 2004 opført af og -tilhører Tårnby Kommune, der ikke ønskede at indgå i strandparkprojektet. Og at havbadet har opnået stor arkitektonisk anerkendelse (det svenske arkitektfirma White Arkitekter) – er bestemt ikke uden grund.

Hele konstruktionen er opført i azobétræ, og ikke mindst lysætningen (som arbejdsgruppen desværre ikke så i aktivitet) gør ifølge billeder stedet til en unik oplevelse.

Der er imidlertid ikke tale om en badeanstalt med vinterbademulighed inkl. saunaer m.v., som tilfældet var med de øvrige besøgte anlæg. Der er tale om et rent sommerbadeanlæg, selv om nogle få vinterbadere, som pr. tradition har benyttet stedet til vinter(nøgen)badning, stadig bruger det.

Anlægget har kun været i funktion et par år, og vi fik lejlighed til at vende de ret mange brugsproblemer med den daglige kommunale leder. Stedet tiltrækker især unge, og det har vist sig vanskeligt at undgå hærværk. Ikke mindst toilet m.v.-sektionen, der er opført på land i samme stil, er i dag stort set ombygget til et "fort", og også på toppen af en del af selve badkonstruktionen er der nu placeret pigtråd for at undgå indtrængen uden for åbningstiden.

De følgende billeder giver et ærligt indtryk af et flot byggeri af høj kvalitet, men også af et kostbart anlæg hvis værdi for brugerne måske ikke helt svarer til anskaffelsesprisen (13-14 mio. kr. plus gratis grundareal).

Den daglige leder fortæller om store hærværksproblemer

Udspring er forbudt – uden for sæsonen!

Adgangsbroen mod badindgangen. Bemærk pigtråden på toppen

Et kig mod land. Bemærk den runde toiletbygning. Ikke hærværks-sikret nok!

Masser af sidde- og "legemuligheder". I baggrunden Amager Strandpark der er opført af Københavns kommune. Samlet er der tale om et imponerende badeanlæg for Storkøbenhavns befolkning

Handicaprampen bruges ifølge personalet meget sjældent. Men den er der

Havnebadet i København

Havnebadet ved Islands Brygge i København – åbnet i 2002 - har været meget omtalt, både for det gode og det onde.

På den ene side er det fantastisk, at der nu kan bades i en del af selve Københavns Havn, tæt ved byens centrale dele (yderligere et havnebad er kommet til ved Vesterbro – med sandstrand!). For ejere af de gamle byejendomme omkring Islands Brygge og de andre brygger i nærheden har investeringen i både havnebad og "bystrand" været gylden på det personlige plan. Hele området har fået et enormt løft.

Modsat må det efter nogle driftsår erkendes, at det ikke har været risikofrit at stille et havnebad til rådighed. Drukneulykker og uautoriseret brug har plettet badets omdømme. Og ved kraftigt regnskyll har myndighederne måttet lukke badet på grund af kloakoverløb og dermed kraftige badevandsforringelser.

Badet fremstår rent fysisk heller ikke længere så ideelt som i begyndelsen. Dels viser slitagen sig, og dels har man måtte opsætte hegn omkring bade-

konstruktionen for at vanskeliggøre brug uden for åbningstiderne.

Århus-arbejdsgruppen må spørge sig selv, hvad man eventuelt skal med en tilsvarende havnebademulighed i den meget anderledes (og trafikmæssigt travlere) Århus Havn, når man råder over bynære strande og havbadeanstalter tæt på centrum?

FREMTIDSPERSPEKTIVER FOR DEN PERMANENTE OG BALLEHAGE

Udfordringer ved udbygning – hindringer og begrænsninger

Skal der ske en renovering af de to havbadeanstalter i Århus Kommune, vil der ifølge denne rapport skulle tages højde for en fysisk søværts udbygning – i et eller andet omfang. Ved Den Permanente i form af opførelse af en symmetrisk udbygning med to nye bassiner, klubhus, café m.v. og ved Ballehage i form af en forlængelse af den eksisterende badebro og etablering af en solbadningsplatform for enden af denne bro.

I begge situationer involveres andre myndigheder, og eksisterende fysiske planer berøres. I det følgende berøres kort de overvejelser, der skal gøres, hvis planerne gennemføres.

Ballehage og Den Permanente – principielt samme problemstillinger – særlige ejerforhold

Den Permanente Badeanstalt ligger på en sokkelgrund på et areal, der tilhører BaneDanmark (oprindeligt DSB). Tunnellen fra Riis Skov-stien til strandarealet tilhører på samme måde BaneDanmark, som imidlertid opfatter den som Århus Kommunes driftsanliggende. Det viste sig senest, da Magistratens 2. Afdeling gennemførte en "handicapvenliggørelse" af tunnellen. BaneDanmark havde ingen problemer med det projekt, men fandt det irrelevant for sig selv. Tunnellen er i sin tid etableret for at sikre offentlighedens adgang til strandarealet, der samtidig driftsmæssigt blev overdraget til Århus Kommune. BaneDanmark er altså alene interesseret i, at skinnerne fungerer – andre interesser på stedet vedrører ikke den sag!

Både tunnel og strand renholdes af kommunen v/ Sport & Fritid (dvs. personalet ved Den Permanente). Hertil kommer dog lejlighedsvis større oprydning/rengøring med hjælp fra Natur og Miljø. Det skal dog præciseres, at strandarealet formelt ikke er en del af badeanstalten. Den fælles driftsløsning er opstået ud fra hensynet til publikum, der naturligvis ikke er interesseret i strid om forvirrede offentlige ejerskaber!

Selve Risskov-stien driftes af Trafik og Veje, men trappen op mod P-pladsen og 6. Frederiks Kro er en del af det fredsskovspligtige område (Riis Skov). Hermed skal også Afdelingen for Teknik og Miljø involveres, hvis der skal ske ændringer – i hvert

fald hvis sådanne ændringer berører adgangsforholdene fra stien og trappen fra skoven (Salonvejen) til stien.

Det vil ud fra et arkitektonisk synspunkt være ideelt at flytte trappen fra skoven mod nord, sådan at den får en beliggenhed midt for badeanstalten og dermed bidrager til det samlede anlægs symmetri. Men en sådan flytning vil som nævnt forudsætte godkendelse fra skovmyndighederne (både de kommunale og de statslige), og forpagteren af 6. Frederiks Kro samt ejeren af denne kro (Ejendomsforvaltningen/ Afdelingen for Teknik og Miljø) skal tilsvarende involveres og være indforstået.

Ballehage ligger på offentligt tilgængeligt, kommunalt ejet strandareal, der administreres af Natur og Miljø/Skovsektionen. Skovmyndighederne (kommunale og muligvis statslige) skal involveres ved enhver ændring af det eksisterende byggeri.

Byggeri på søterritoriet

Skal der udbygges "til havs", vil et projekt skulle godkendes af Kystdirektoratet, fordi der er tale om anlægsarbejde på søterritoriet.

Strandbeskyttelseslinien

Strandbeskyttelseslinien er i Danmark generelt defineret som en bræmme på 300 m mellem grænsen for normal vandstand ind i landet. Reglerne om strandbeskyttelseslinien findes overordnet i Naturfredningslovens §15:

Beskyttelse af kystområderne

§ 15. Der må ikke foretages ændring i tilstanden af strandbredder eller af andre arealer, der ligger mellem strandbredden og strandbeskyttelseslinjen. Der må ikke etableres hegn, placeres campingvogne og lignende, og der må ikke foretages udstykning, matrikulering eller arealoverførsel, hvorved der fastlægges skel.

Stk. 2. Strandbeskyttelseslinjen er fastlagt ved miljøministerens bestemmelse efter de hidtil gældende regler.

Stk. 3. Strandbeskyttelseslinjen er registreret i matriklen og noteret i tingbogen.

Stk. 4. Forbuddet i stk. 1 gælder ikke for 1) landbrugsmæssig drift bortset fra tilplantning,

- 2) *genplantning af skovarealer og beplantning i eksisterende haver,*
- 3) *sædvanlig hegning på jordbrugsejendomme,*
- 4) *bestående forsvarsanlæg, der anvendes til forsvarsformål,*
- 5) *havneanlæg og de arealer, der ved lokalplan er udlagt til havneformål,*
- 6) *mindre vedligeholdelsesarbejder på bygninger, herunder udskiftning af vinduer og tage m.v., når bygningshøjden ikke derved forøges eller kun forøges i ubetydeligt omfang,*
- 7) *byggeri, der er erhvervsmæssigt nødvendigt for den pågældende ejendoms drift som landbrugs- eller skovbrugsejendom eller for udøvelsen af fiskerierhvervet, og som opføres i umiddelbar tilknytning til eksisterende bygninger. Der kræves dog amtsrådets tilladelse, for så vidt angår de nævnte bygningers nærmere beliggenhed og ydre udformning, og*
- 8) *kyststrækninger, der er klitfredede, jf. §§ 8 og 9.*

Stk. 5. Miljøministeren kan fastsætte regler om, at stk. 1 ikke skal gælde for nærmere angivne arter af anlæg, der tillige vedrører søterritoriet. Tilsvarende gælder for diger, høfder, bølgebrydere og andre anlæg, som kræver tilladelse i henhold til lov om kystbeskyttelse.

Med andre ord vil der blive krævet en seriøs dokumentation for behovet, før en byggetilladelse gives, når strandbeskyttelseslinien er involveret. I tilfældet Den Permanente vurderes en tilladelse dog ikke problematisk, hvis der ikke skal ske en udvidelse af det areal, anlægget beslaglægger inden for byggelinien, men alene en forskønnelse/forbedring af det eksisterende anlæg. Skal der modsat udbygges og måske endda udbygges væsentligt ud i havet, stiller situationen sig formentlig anderledes.

Også en evt. trappeflytning vil kræve dispensation i forhold til strandbeskyttelseslinien – foruden Naturbeskyttelsesloven og Skovloven.

Renovering af Ballehage vurderes ikke problematisk, så længe man holder sig på eksisterende sokkel, ikke ændrer bygningshøjde osv., mens det er usikkert, i hvilket omfang en retablering af badebroen og etablering af en (sol)badeplatform for en-

den anses for et anliggende, der kræver behandling efter Naturbeskyttelseslovens bestemmelser.

Bygningsmyndighederne

Skal ansøges på sædvanlig vis. Alle forhold i henhold til bygningslovgivningen skal vurderes som en "normal" byggesag. Men ved søværts anlæg forestår Kystdirektoratet håndteringen af alle relevante myndigheder. Projekter fremsendes altså til Direktoratet, der herefter styrer sagerne gennem systemet.

Planforhold

Regionplanen

Regionplan 2005 for Århus Amt er overtaget i administration af Århus Kommune (og de andre berørte kommuner) pr. 1. januar 2007 og afløses senere af et nyt plansystem. Der er ikke i Regionplan 2005 nævnt noget om hverken Den Permanente eller Ballehage konkret eller om badeanstalter e.l., men der er udpeget placeringer for turistanlæg o.l., sommerhusområder osv. Det vurderes således ikke, at en renovering/udbygning af hverken Den Permanente eller Ballehage giver problemer i relation til Regionplanen.

En forbedring af de to anlæg synes i overensstemmelse med den overordnede målsætning i Regionplanens afsnit om rekreation og fritid:

Amtsrådets langsigtede mål:

Befolkningen skal sikres gode muligheder for friluftsliv.

Der skal være gode muligheder for færdsel og ophold i det åbne land.

Turismen skal fremmes under hensyntagen til natur og miljø, landskab og kulturmiljøer og berørte lokalsamfund.

Etablering af anlæg i det åbne land til ferie- og fritidsformål skal ske under hensyntagen til natur, landskab og nabobebyggelser.

I kystnære områder skal der ved udbygning med ferie- og fritidsanlæg tages særligt hensyn til landskabet.

Som det fremgår, lægges der stor vægt på hensynet til landskabet – men det er et overordnet mål i sig selv at sikre befolkningen gode muligheder for friluftsliv.

Kommuneplanen

I Kommuneplan 2001 for Århus Kommune er området omkring Riis Skov (inklusive strand og badeanstalt) som areal 01RE udlagt til rekreative formål med følgende tekst: "...offentlige rekreative formål i form af skov og strand. Ny bebyggelse kan kun opføres, hvis den har til formål at understøtte anvendelsen til skov- og strandformål. Herunder kan der i mindre omfang opføres bebyggelse i tilknytning til eksisterende bebyggelse i området."

Bestemmelsen synes lige til at gå til.

Hvad angår Ballehage, så er Marselisborgskovene (og skovene syd for) en del af KP01's grønne hovedstruktur og således alene af den grund "beskyttet" mod byggeri e.l. Det ligger i øvrigt i anden lovgivning, at skov er skov, og strand er strand. Ballehage nævnes ikke specifikt i Kommuneplanen.

Kommuneplanen berører kun sporadisk emnet "friluftsliv", men da naturligvis positivt – citat:

De bynære fritidslandskaber

De bynære landskaber skal gøres mere tilgængelige for rekreativ udnyttelse.

Strandene må her opfattes som et bynært landskab, og jo bedre strandene kan udnyttes til rekreative formål, jo mere i overensstemmelse med Kommuneplanlovens intentioner på dette område. Men hele tiden med respekt for naturværdier og æstetik.

Lokalplaner

Lokalplanerne 537 (rammelokalplan for Langeliniebyggeriet), 616 (udbygning af 537) samt 744 (vedr. nyt bassinlæg ved Trøjborg gamle renseanlæg, Riis Skov) tangerer området omkring Den Permanente, men berører ikke direkte.

Det vurderes ikke umiddelbart, at en søværts begrænset udbygning af badeanstalten forudsætter udarbejdelse af lokalplan for området. Men det vil modsat være tilfældet, hvis der senere eller i tilknytning til badeanstaltprojektet etableres ny badestrand på strækningen fra Den Permanente og ind til Nordhavnsområdet/Langelinie.

Der er ingen lokalplanrelationer til Ballehage.

Tilkørsels- og parkeringsforhold

Den Permanente betjenes fra tre hovedårer – dels stien langs banen (cyklister og gående), dels fra Salonvejen og P-pladsen foran Sjette Frederiks Kro (bilister, cyklister og gående) og endelig i sommer-sæsonen fra nærbanen, der stopper ved badeanstalten.

I badesæsonen er tilstrømningen voldsom, når vejret er til det, og da badegæsterne ikke er de eneste, der bruger stien (populær som cykelforbindelse fra de nordlige forstæder til Århus centrum), opstår der allerede nu ud fra et trafikikkerhedsmæssigt synspunkt mange problematiske situationer. Hvis renovering/udbygning af Den Permanente vurderes at øge publikumstiltrækningen, vil vejmyndigheden skulle inddrages i en dialog. Vurderingen må dog umiddelbart være, at en renovering/udbygning ikke akkumulerer yderligere trafik – lidt afhængig af, om en café i tilknytning til badeanstalten og/eller et nyt strandområde ind mod Langelinie bliver en del af et projekt. Især et øget strandareal kan potentielt forværre den nuværende situation.

Tilkørsels- og P-forholdene ved Ballehage er allerede i dag problematiske i spidsbelastningsperioder. Ballehage betjenes dels fra Ørneredevej ("hovedvejen" gennem Marselisborgskovene – bilister, cyklister, gående), dels fra strandene nord for (Varna, Tangkrogen – gående). Tiltrækker en udbygning af bade- og solbademulighederne på stedet mere publikum, vil det ikke være uproblematisk. Det er her vigtigt at medinddrage skovmyndighederne tidligt i forløbet. Men målsætningsformuleringer i både Region- og Kommuneplan umuliggør ikke etablering af bedre P-forhold i selve skoven.

Anbefalinger

Ballehage Havbad

Ballehage Havbad set fra den nuværende badebro, der ikke ligger i anlæggets akse

Ballehage ligger på stranden nedenfor skrænterne i Dyrehaven, den nordligste del af Moesgaardskovene, godt en kilometer syd for hotellerne Marselis og Varna. Adgangen sker fra Ørneredevej hvor der er trapper ned til stranden fra to parkeringspladser. Ved den første parkeringsplads umiddelbart ud for Ballehage er der skønsmæssigt plads til 15 biler og ved den anden og noget større, der ligger i forbindelse med Silistrias gamle mølleanlæg, er der omkring 40 parkeringspladser. Den offentlige transport kan også benyttes hvis man skal besøge badeanlægget, idet linje 19 har holdeplads ved den ene parkeringsplads, ganske tæt ved trapper til stranden.

Ballehage Havbad (eller Søbad) er anlagt i 1929 hvor en mindre træbygning på dette sted afløste den meget populære badeanstalt Trouville, som i 1910 var opført på stranden nedenfor Ørnereden. Den oprindelige bygning til Ballehage Havbad blev i 1979 suppleret med endnu en træbygning, som rummer Vinterbadeklubben Ballehages klubhus og

omklædningsfaciliteter. I de seneste årtier er stranden ved Ballehage ydermere blevet århusianernes uofficielle nøgenbadestrand, hvor havbadets faciliteter understøtter et langt bredere publikum end de officielle medlemmer af Vinterbadeklubben.

Ballehage Havbads bygninger kan desværre ikke længere leve op til den standard, der kan forventes af et offentligt byggeri. Såvel den oprindelige bygning, som den nyere tilbygning fra 1979 er bygget med paptag og udvendig klinklagt brædebeklædning. Ved forskellige ombygninger er anlægget blevet forsynet med toiletter og bade faciliteter, der med god vilje må betegnes som intermistiske. I stedet for kontinuert vedligeholdelse er der udført en lang lække nødtørftige reparationer og i de seneste år er den oprindelige udvendige brædebeklædning erstattet med store plader krydsfiner. Denne misforståede udskiftning har givet en meget uheldig æstetisk indflydelse på Havbadet.

Havbadets bygninger set fra nord. Hovedindtrykket er en meget nedslidt bygning

I den rapport om Ballehage Havbad, som Ingeniørfirmaet Carl Bro i september 2003 udarbejdede for Århus kommune er der estimeret en række udgifter til vedligeholdelse og opretningsarbejde over en tiårs periode. Desværre er der i rapporten overhovedet ikke taget hensyn til de æstetiske forhold eller de ulemper som det nuværende anlæg har i den daglige brug. Der er i rapporten heller ikke givet bemærkninger om badeanlæggets udsatte beliggenhed ved stormfloder, og hvilke foranstaltninger dette burde medføre. Alene denne vinter har der været to sådanne episoder, hvor effekten af flere naturkræfter samles i et.

På grund af sin beliggenhed ved en skovbevokset østkyst, er der antallet af solskinstimer på Ballehage begrænset. Solen forsvinder ved 16-tiden, hvorefter stranden henligger i skygge. Det er et helt forståeligt ønske fra havbadets brugere, at der laves foranstaltninger til forlængelse af solbadetiden. Havbadsgruppen skal i denne sammenhæng foreslå, at der i lighed med badeanlægget ved Malmø etableres en ny badebro med en stor platform et par hundrede meter ude i vandet. Det giver mulighed for at samle både havbadere og solbadere.

Vinterbadeklubben Ballehage, der kan føre sine annaler tilbage til klubhusets opførelse i 1929, er en af Danmarks ældste, stadig fungerende badeklubber. Der er ved årsskiftet 2007 omkring 80 medlemmer i alle aldre, som fastholder klubbens traditioner året rundt.

Godt 200 meter syd for Vinterbadeklubben Ballehage ligger endnu et klubhus på stranden. Det

rummer vinterbadeklubben Morgenbaderne, en privat fraktion, som i 1960-erne ønskede deres eget klubhus. Det er en bræddebeklædt bygning med eternittag, opført med meget lidt hensyn til stedets unikke karakter.

Ud over de to vinterbadeklubber, er der i tæt ved Ballehage to andre idrætsanlæg, som er med til at give strækningen sit præg. Det er Marselisborg Kajak Club fra 1928, hvis bræddebeklædte klubhus ligger nedenfor Hotel Varna og Kajakklubben Viking, der ligger i et parcelhuslignende gavlhus ved udløbet af møllebækken. Herudover rummer strækningen Motionsløbernes Klubhus i skoven umiddelbart bag kajakklubben. Det er også kendt som den tidligere møllebygning fra den nedlagte Silistria Mølle.

De fire bygninger på stranden er opført uden arkitektonisk sammenhæng. Materialer, bygningsformer og farveholdning varierer væsentligt fra bygning til bygning. Det eneste fælles og formildende træk er, at alle klubhusene trykker sig og skjuler sig ved skrænterne under løvskovens im-

De interimistiske udskiftninger af facadens oprindelige bræddebeklædning

Den nuværende korte badebro med underdimensioneret stolpeværk

Ballehage med badeplatform - set fra stranden 1968.

ponerende bladhang. Men det samlede billede er et uplanlagt Klondyke, som i visse sammenhænge kan være ganske charmerende. Der kunne med tiden ønskes en fælles materialeholdning og farvevalg, hvor de sorttjærede bræddeskure med paptage kunne være et udmærket og maritimt udgangspunkt.

Anbefalinger

- At der indenfor en årrække investeres i nye bygninger til Ballehage Havbad. Bygningerne skal funktionelt opdateres, eventuelt udvides og forsynes med tidssvarende toiletter og bade faciliteter og saunaer. Bygningerne skal i sin udformning og standard have et kvalitetsniveau, der hører til et offentligt anlæg.
  - De nuværende bygninger på Ballehage Havbad er nedslidte og langt fra i den standard, der kan forventes af et offentligt byggeri. Det er nødvendigt at foretage en række væsentlige opretningsarbejder, hvis Havbadet skal kunne give publikum en nutidig service på et anstændigt niveau.
  - Der kunne med tiden ønskes en arkitektonisk sammenhæng mellem de fire huse på stranden, som hver især rummer klubfaciliteter for udendørssport. En fælles materialeholdning og farvevalg, hvor de sorttjærede bræddeskure med paptage kunne være et udmærket og maritimt udgangspunkt.
- At der udføres en ny badebro ved Ballehage Søbad. Badebroen må gerne føres længere ud fra kysten og afsluttes med en stor platform, som i sommerhalvåret kan forlænge solbadetiden for badeanlæggets gæster. Det er væsentligt at badebroen udføres i en konstruktion og opbygning, der kan modstå vinterstorme og havets påvirkninger.

Økonomi

- I den udarbejdede vedligeholdelsesrapport fra Carl Bro, udarbejdet i september 2003 er der skønnet udgifter til vedligeholdelse på Ballehage Havbad over en 10-års periode fra 2004-2213. Det samlede beløb over hele perioden er på 286.000 kr. til vedligeholdelse og 351.000, - kr. til opretning.
- Medregnes alene udskiftning bygningens udvendige og indvendige bræddebeklædning skal der afsættes mindst 0,5 mio. kr. excl. moms. Skal bade faciliteter og saunaer opdateres som nødvendige opretningsarbejder, vurderes det, at der yderligere skal afsættes en bevilling på ca. 1 mill. kr. excl. moms.
- Hvis der i stedet for den gennemgribende opretning ønskes en udskiftning af de nuværende træbygning med et nybyggeri skal der afsættes en større anlægsbevilling. Påregnes der en udvidelse af bygningsarealet fra de nuværende 210 kvm til omkring 300 kvm, hvorved badeanstaltens kapacitet forøges med 50%, skal der skønsmæssigt afsættes en anlægsbevilling på 5 mill. kr. excl. moms til nybyggeriet.
- Udførelsen af en ny 100 meter lang badebro afsluttende med en platform til solbadning og udspring på ca. 200 m² meter skønnes at ville andrage 3-4 mill. kr. excl. moms, afhængigt af anlægsprincippet, idet et fast anlæg på moler vil være kostbart, men efterfølgende medføre mindre vedligeholdelsesudgifter.

Den Permanente Badeanstalt

Anlægget som det stadig ser ud. Her ses anes den asymmetrisk placerede trappe op til P-pladsen ved Sjette Frederiks Kro

Århus Søbad hed badeanstalten tidligere, idet man benyttede det nu sjældent benyttede ord sø for hav, men navnet Den Permanente Badeanstalt, har været knyttet til stedet siden opførelsen i 1933. Badeanstalten blev anlagt neden for de stejle skrænter ved Sjette Frederiks Kro i Risskoven, på det sted, hvor der tidligere havde ligget en anlægsbro for Århusbugtens udflugtsbåde. Navnet Den Permanente skyldes at dette havbad i modsætning til de tidligere i Århus var opført på moler. Herved mindskede man de ødelæggelser, som hver vinter truer alle menneskeskabte anlæg langs kysten.

I dag er den Permanente det nordlige havbad i Århus, hvor det sydlige er Ballehage. Havbadet ligger i læ af den ældgamle Riisskov, hvor man på havsiden af Grenåbanen har udvidet strandarealet og givet plads til denne store badeanstalt.

Den Permanente Badeanstalt er et gennemført symmetrisk bygningsværk, som viderefører traditionen fra de lukkede træbyggningsanlæg, der tid-

ligere fandtes i Århus. I det historiske afsnit er der af denne anlægstype bl.a. omtalt både den Nordre og den Søndre Badeanstalt, der også blev benyttet til den kommunale skolesvømning. Den Permanente er den sidste danske badeanstalt af denne type og alene af den grund af stor bevaringsmæssig og arkitektonisk interesse. Det nærmeste tilsva-

Grenåbanen standsede også tidligere ved Den Permanente. Foto i Lokalhistorisk samling

rende findes i Sverige eller i Nordtyskland. Blandt andet de bevarede svenske havbade findes denne type i Malmø og Varberg.

I sin arkitektur er Den Permanente enkel og markant. Den beskyttede strand er omgivet af halvtagsbygninger med omklædningskabiner, som danner en U-formet bygningskrop med en central indgangspavillon og fire hjørnepavilloner, der med lidt større volumen og højde end de tilstødende halvtagsbygninger understreger anlæggets hjørner og derved markerer badeanstaltens udstrækning. Hvor halvtagsbygningerne støder til hjørnepavillonerne i strandkanten, forgrener både den nordre og den søndre halvtagsbygning sig i endnu en U-formet bygningskrop, som er opført på betonstøbte moler og omslutter hvert sit bassin, der på samme måde som stranden er omgivet af halvtagsbygninger med omklædningsnicher.

Frem til 1965, hvor en vinterstorm var tæt på at udslette den sidste del af "Århus Søbad" (Den Permanente), foregik adgangen gennem den centrale pavillon. Den anvendes i dag til depotformål

Oprindeligt var der endnu en forgrening på såvel nordsiden som sydsiden af anlægget. Her trænede militær og skoleelever i sommerhalvåret i bassiner, der var åbne ud mod havet omgivet af halvtagsbygninger med omklædningsnicher. Yderst på molerne var der ved disse bassiner springtårne i store tømmerkonstruktioner. Men fælles for hele anlægget er stadig den enkle materialeholdning og farvesætning. Alle bygninger er udført i tømmerkonstruktioner, bræddebeklædte og malet sortgrå, alle gangbroer på samme måde udført i ubehandlet fyrretræ.

Den permanente er et pragtfuldt bygningsanlæg, som er medtaget som yderst bevaringsværdigt i

kommuneatlas over Århus.

Adgangen til Den Permanente badeanstalt kan enten ske fra Riisskoven, hvor Salonvejen munder ud i en parkeringsplads med plads til 15-25 biler. Fra nord kan man komme ganske tæt på badeanstalten i Risskov Stationsby, hvor der dog kun er plads til få biler. For de motionsbevidste cyklister er det nemmere. For dem er der cykelsti både fra Risskov i nord og Århus centrum i syd, men de kan også komme via veje og cykelstierne i Riisskoven. Endelig har Badeanstalten i sommerhalvåret sin egen perron, hvor grenåtoget kører og standser på faste minuttal.

Netop nærheden til den store kommunale skov er et særligt attraktivt for Den Permanente. Alene turen gennem skoven giver havbadets gæster fornemmelsen af at være langt fra storbyens larm og trafik, inden de kaster sig i bølgerne. Ydermere ligger der ovenfor Badeanstalten en restaurant, der for et halvt århundrede siden har fået navnet Sjette Frederiks Kro. Denne konge har aldrig haft noget med kroen at gøre. Oprindeligt hed den Salonen, derfor også navnet Salonvejen. Imidlertid er der en væsentlig detalje, som man med beskedne midler kunne retablere. Det er trappen fra kroen ned til cyklestien. Oprindeligt gik den fra terrassen foran kroen og var aksialt forbundet med badeanstalten, så det hele gik op i en æstetisk helhed. Desværre har man senere i misforstået rationalitet flyttet trappen en snes meter mod syd, hvorefter ingen kan fatte den arkitektoniske ide. At mange potentielle gæster ledes udenom kroen er formentlig heller ikke tilsigtet.

I en rapport om Den Permanente Badeanstalt, som ingeniørfirmaet Carl Bro i september 2003 udarbejdede for Århus kommune, er der estimeret en række udgifter til vedligeholdelse og opretning over en tiårs periode. Ud over de tekniske problemer, der er påpeget i rapporten, har Vinterbadeklubben Jomsborg påpeget en række forhold, som man gerne vil have forbedret. Det drejer sig blandt andet om et mindre klubhus, idet de oprindelige halvtagsbygninger på Den Permanente har så lille husdybde, at der ikke med rimelighed kan indrettes et sådant forsamlingslokale indenfor de eksisterende rammer. Med 3.800 medlemmer er Jomsborg Danmarks største vinterbadeklub, og i vinterhalvåret er de faste brugere af Den Perma-

Fluepapir på Den Permanente Badeanstalts lukkede badestrand i 1940'erne. Foto i Lokalhistorisk samling

nente, idet Århus kommune stiller Badeanstalten til rådighed for klubben i vinterhalvåret.

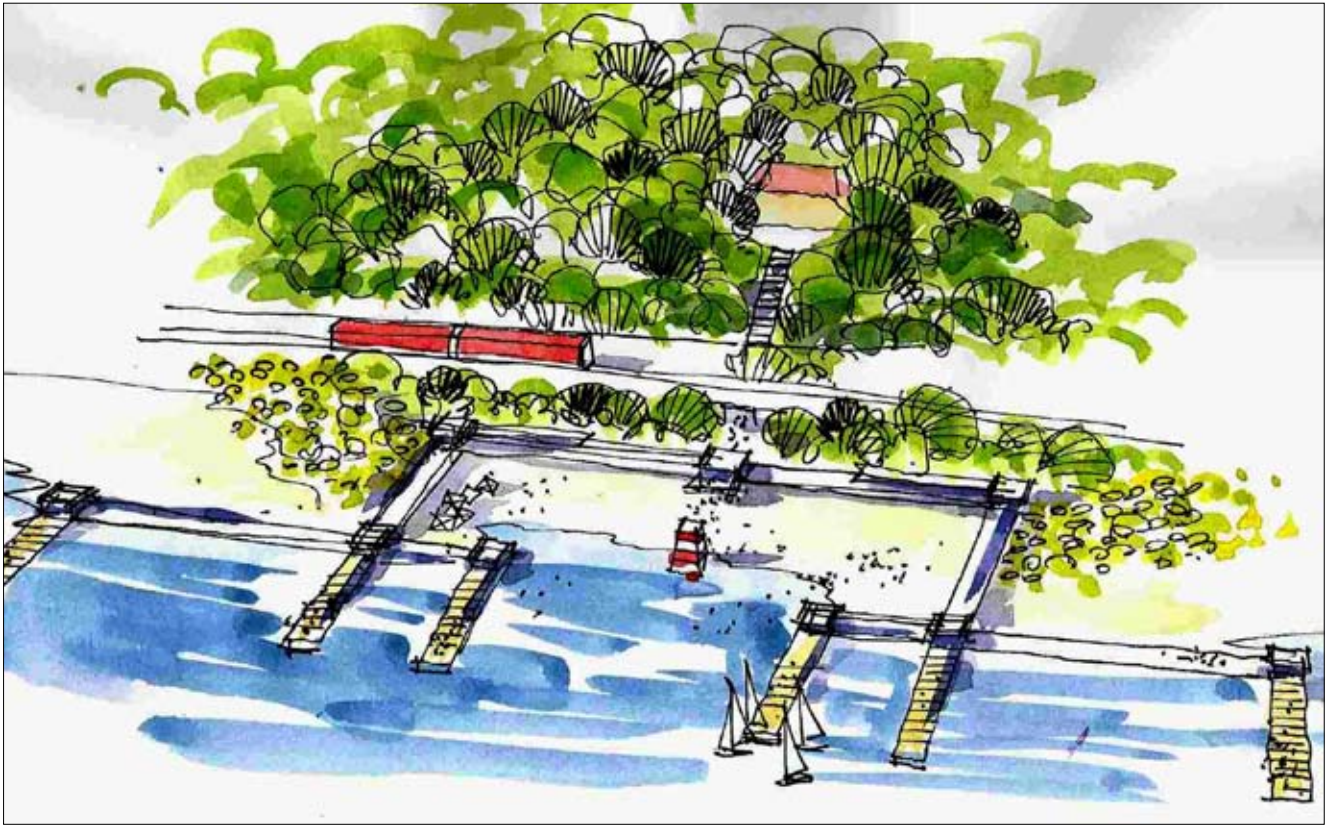
Vinterbaderne foreslår, at Den Permanente udvides på den måde, at man genopfører de dele af badeanstalten, som blev nedrevet efter vinterstormen 1966. Herved opnås der mulighed for at give plads til de mange medlemmer og udvide fritidsaktiviteterne til ud over vinterbadning også at omfatte andre sports- og fritidsaktiviteter, der er knyttet til havet, triatleter, dykkere, mm.

Jomsborg har allerede påbegyndt sin egen forbedring af forholdene. Der er indbygget fire saunaer, hvoraf to har havudsigt, som supplement til baderum og soldæk.

Anbefalinger

- At der indenfor en årrække investeres i en generel opretning af hele bygningsanlægget på Den Permanente Havbad. Bygningerne skal funktionelt opdateres, udvides og forsynes med tidssvarende toiletter, bedefaciliteter og saunaer. Bygningerne skal i sin udformning og standard have et kvalitetsniveau, der hører til et offentligt anlæg.
- At der overvejes muligheden for at udvide og forbedre faciliteterne på Den Permanente Badeanstalt ved en retablering af de dele af badeanstalten, som blev fjernet efter vinterstormen 1966. I den nye del af badeanstalten vil der kunne indrettes publikumsorienterede faciliteter og klublokaler.
- At der udføres en ny trappe i aksen mellem Den Permanente og Sjette Frederiks Kro, således at den arkitektoniske sammenhæng gendannes.
- Der er fra handicaprådets side ønsket niveaufri adgang til Den Permanente. En sådan forbedring kan absolut anbefales, men niveauforskellene på stedet er så store, at Havbadgruppen i stedet vil anbefale en løsning, hvor ændringen af adgangsforholdene indarbejdes i et projekt til anlæggelse af en bynær badestrand mellem lystbådehavnen og Den Permanente.

Sådan kunne Den Permanente se ud - anlagt som i 1933, men i en tilpasset moderne version

Økonomi

- I den udarbejdede vedligeholdelsesrapport fra Carl Bro, udarbejdet i september 2003 er der skønnet udgifter til vedligeholdelse på Det Permanente Havbad over en 10-års periode fra 2004-2213. Det samlede beløb over hele perioden er på 1.079.000 kr. til vedligeholdelse og 2.390.000, - kr. til opretning.
- Medregnes desuden udskiftning af bygnings udvendige og indvendige bræddebeklædning og opdatering af badefaciliteter og saunaer som nødvendige opretningsarbejder, skal der ud over de i Carl Bros rapport nævnte beløb afsættes en bevilling af størrelsesordenen 5 mill. kr. ekskl. moms.
- Indretning af en separat afdeling for vinter og nøgenbadere på badeanstaltens søndre side og en tilsvarende afdeling på badeanstaltens nordre side, hvori der påregnes indrettet klubhus og wellnesfaciliteter. Begge udvidelser er genopførelser af de bygningsafsnit, som fandtes på stedet som skolebassiner indtil badeanstaltens gennemgribende renovering efter vinterstormen i 1966. I udstrækning og udformning påregnes udvidelserne at gentage de oprindelige træbebyggelser og funderes på de oprindelige, men noget nedbrudte moler, der stadig findes på stedet. Det samlede anlæg skønnes at ville andrage 40 mill kr. excl. moms. Den endelige pris er afhængigt af anlægsprincippet, idet et fast anlæg på moler er kostbart, men absolut nødvendigt for holdbarheden og sikring af mindre vedligeholdelsesudgifter.

En ny badestrand ?

En ny badestrand langs Risskov -stien

Ikke mindst området syd for Den Permanente er et højt skattet værested, så snart solen skinner. Arealet tilhører formelt BaneDanmark, og skal det udnyttes i forbindelse med en udbygning af badeanstalten (det gælder både mod syd og nord), er Staten således "grundejer".

Det gælder på hele strækningen fra badeanstalten og ind til nordhavnen/bådehavnen. Ønskes

der anlagt en strandstrækning i forlængelse af "statsstranden" syd for Den Permanente eller en sti langs kysten på østsiden af Grenåbanen, vil det på samme måde involvere BaneDanmark.

Arbejdsgruppen skal varmt anbefale, at det seriøst overvejes at etablere et nyt badestrandsforløb fra Den Permanente mod syd ind mod Langelinie/bådehavnen/de nye havneudviklingsarealer.

Den Permanente er både inden- og uden for murene" en stor århusiansk sommerattraktion

Vue fra stranden syd for Den Permanente mod byen. Nærheden til de kommende byudviklingsarealer på havnen er enestående og repræsenterer et væsentligt rekreativt potentiale. Der er under 1 km fra badeanstalten til bådhavnen og Langeliniebyggeriet.

Den Permanente Badeanstalt – Perspektiv

Arbejdsgruppen anbefaler, at en eventuel tilbageføring til den oprindelige udformning af Den Permanente Badeanstalt på grund af sit omfang gøres til genstand for en særlig og selvstændig analyse.

Arbejdsgruppen har gennem et rådgivende ingeniørfirma (Bascon) fået vurderet, hvilke hensyn man professionelt bør tage ved en eventuel udbygning ud i havet, men også i forhold til det bestående anlæg set i lyset af konsekvenserne af de forventede klimaændringer.

Skal der ske en udbygning af Den Permanente med fuld respekt for det eksisterende anlægs karakter, men også med respekt for et ønske om at sikre et fremtidigt udbygget anlægs symmetri (som det var engang) og for de forventede konsekvenser af klimaændringerne (ekstraordinær kystbeskyttelse), vurderes en pris på ca. 30 mio. kr. at ligge i underkanten. Heri er ikke indregnet genopretning af de eksisterende bygninger på "tag og fag", ligesom evt. flytning af trappe til P-plads i Riis Skov og evt. yderligere forbedring af handicaptilgængelighed til badeanstalten heller ikke er med i overslaget.

Hvordan skal Den Permanente se ud i fremtiden? Og hvad gør vi her og nu?

I det lys anbefaler Arbejdsgruppen derfor, at situationen omkring Den Permanente undersøges nøjere og i en større sammenhæng, eksempelvis som en del af et idrætsramblaprojekt eller/og i sammenhæng med udbygningen af de bynære havnearealer. Det anbefales dog også, at der nu og her udføres en principskitsering af det anlæg, arbejdsgruppen på sigt anbefaler realiseret, og at den med afsæt i Carl Bro-rapporten forudsatte genopretning af det eksisterende anlæg gennemføres via afsatte genopretningsmidler.

Arbejdsgruppen finder det således vigtigt, at man her og nu gør noget for at sikre det eksisterende anlæg, men på en sådan måde, at det langsigtede mål: Genskabelse af Den Permanente i sin oprindelige form, ikke forskærtes.

Bedre forhold for Vinterbadeklubben Jomsborg og evt. andre brugere på kortere sigt

Endelig anbefales det, at vinterbadeklubben Jomsborgs ønsker om indretning af bedre klubforhold vurderes positivt, men på en sådan måde at en løsning ikke visuelt eller funktionelt forringer det eksisterende anlæg – og at evt. etablering sker for vinterbadeklubbens egen regning. Der bør således i givet fald blive tale om en midlertidig løsning for vinterbaderne og evt. andre af de klubber o.l., der i dag er knyttet til Den Permanente.

SAMMENFATNING OG KONKLUSIONER

Havbadsarbejdsgruppen har, som det fremgår af denne rapport, hentet en del inspiration fra havbade i Øresundsregionen. Der er her tale om bade, der bygger på den skandinaviske tradition og derfor ofte lader sig sammenligne med de forhold, der gælder omkring Århus.

Den Permanente og Ballehage fastholdes og udbygges

Gruppen anbefaler, at Århus' to eksisterende havbade, Den Permanente Badeanstalt ved Riis Skov og Ballehage syd for Varna, fastholdes som de STEDER, hvor kommunens borgere tilbydes den helt specielle oplevelse, et havbad kan repræsentere, når det fungerer godt. Men gruppen anbefaler også, at der på projektniveau i første omgang alene arbejdes med en egentlig udvikling af Ballehage.

Den Permanente indtænkes på sigt som en del af et idrætsrambløforløb

Et udviklingsprojekt omkring Den Permanente vil blive så økonomisk omfattende, at det efter gruppens opfattelse bør ansues i en større sammenhæng – eksempelvis i tilknytning til idrætsrambla-projektet eller/og udbygningen af den første del af de bynære havnearealer. Dog anbefaler gruppen, at de mest nødvendige genopretningsarbejder gennemføres snarest, og at det på skitseniveau anskueliggøres, hvordan Den Permanente efter arbejdsgruppens opfattelse på sigt bør formes.

Det bør overvejes at etablere en ny strandstrækning fra Den Permanente ind mod byen

Endelig peger gruppen på, at det vil være logisk at etablere en ny strandstrækning fra Den Permanente Badeanstalt og syd på mod de nye byudviklingsområder på nordhavnsarealerne/Langelinie. En sådan ny "bystrand" vil efter gruppens opfattelse udgøre en markant attraktion og forstærke Århus' enestående karakter som en storby med unikke vand- og havrelaterede rekreative muligheder tæt på centrum. Og et strandforløb som foreslået vurderes ikke at blive en særlig kostbar affære målt i hverken anlæg eller drift.

Gruppen anbefaler en nærmere analyse af dette forhold samt en konkret vurdering af, hvilke problemer der skal håndteres i relation til ejerforholdene på kystsiden af jernbanen/Risskovstien (ejes formelt af BaneDanmark). Kultur og Borgerservice bør rette henvendelse til Teknik og Miljø for at drøfte problemstillingen, der tidligere har været vurderet –gruppen bekendt uden nogen endelig konklusion.

